

Rodolphe Töpffer – sarjakuvan kantaisä

“Piirroksilla ilman tekstiä on vain hämärä merkitys, teksti ilman piirroksia ei merkitse mitään. Nuo kaksi yhdessä muodostavat tavallaan romaanin, sitäkin omaperäisemmän, sillä teos ei muistuta sen paremmin romaania kuin mitään muutakaan.”

tohtori Festuksen kirjasto:
SARJAKUVAN ESIHISTORIA, OSA 2

Juhani Tolvanen

Noin laittamattomasti sarjakuva määriteltiin 1833 eli 63 vuotta ennen nykymuotoisen sarjakuvan syntyä. Tuon kirjoittaja oli sveitsiläinen 34-vuotias-poikainkoulun opettaja Rodolphe Töpffer (31.1.1799-8.6.1846), jota voitaisiin pitää hyvällä syyllä yhtenä ensimmäisistä sarjakuvantekijöistä, ellei Robert F. Outcaultista ja Yellow Kidistä olisi tehty yhteistä ja toki hyvinperusteltua sopimusta.

Joka tapauksessa Rodolphe Töpffer on esisarjakuvan tekijöistä nykylukijan silmin selkeimpiä ja kiinnostavimpia yhdessä Wilhelm Buschin kanssa. Kuin bonukseksi sarjakuvilleen Töpffer tarjoaa sitten teoreettisen tuotantonsa siitä mitä sarjakuvankaltainen kerronta on.

Rodolphe Töpfferin seitsemän sarjakuvakirjaa ovat päänavaus kuvalliseen kerrontaan, jossa sama hahmo toistuu jopa satoja kertoja saman teoksen aikana kertomuksessa, jossa kuva ja teksti yhdessä kuljettavat tarinaa.

Töpffer itse kutsui teoksiaan ”kaiveruskirjallisuudeksi”.

Hän kirjoitti, ettei sarjakuvan tai ”kaiveruskirjallisuuden” luominen suinkaan ole sitä, että kuvien avulla ”pannaan näytteille sananlasku tai esitetään surkautus; on keksittävä oikea draama, jonka osat sovitetaan yhteen niin, että saadaan aikaan ehjä kokonaisuus.”

Töpfferin kuvakertomukset olivat saa-

neet alkunsa 1825, kun hän alkoi tehdä oppilaittensa kanssa matkoja Sveitsin alpeille. Kaiken kaikkiaan Töpffer vei oppilaansa vv. 1825-1842 26 kertaa noille retkille, joilla hän teki luonnoksia vihkoihin. Kotiin palattuaan hän piirsi matkakertomuksensa puhtaaksi ja riemastutti oppilaitaan esittämällä sitten ne heille.

Alunperin Töpfferistä piti tulla taidemaalari kuten isästäänkin, mutta vakava silmäsairaus 1819-1820 pakotti hänet luopumaan tuosta ammatista ja siirtymään opettajaksi. Poikainkoulun opettajasta tuli sitten 1832 Geneven yliopiston retoriikan professori. Hän osallistui myös aktiivisesti politiikkaan ollen mm. Geneven kaupunginvaltuustoa vastaavassa elimessä 1834-1841.

Töpffer solmi avioliiton 1823. Hänelle siunaantui neljä lasta. Viimeinen Töpfferin suoraan polveutuva perillinen ja samalla hänen vanhin lapsensa Adèle Töpffer kuoli 1910 83-vuotiaana ja testamentasi sitten isänsä piirrokset Geneven kaupungille.

sarjakuva piristi masentunutta Goethea

Kulttuurin ja tieteen historian todellinen moniottelija, saksalainen Johan Wolfgang von Goethe (1749-1832) on myös pannut lusikkansa soppaan, josta sarjakuva on hautunut.

Riennaaviin pilapiirroksiin ja karikatyyreihin enemmänkin kuin torjuvasti

suhtautunut Goethe sai erään avustajansa kautta nähtäväksi joitakin Töpfferin alkuperäistöitä ja ihastui niihin kovasti.

Yhteiskunnallisilta asenteiltaan enemmänkin kuin konservatiivinen Goethe oli aiemmin puhunut pilapiirroksista ”taiteen, maun ja moraalien suurimpina turmelijoina”, koska ne eivät rakentaneet yhteiskuntaa vaan repivät sitä.

Töpffer oli kuitenkin toista maata. Vuonna 1830 Goethe sai pitkien ja yksinäisten talvi-iltojensa iloksi nähdä sekä Töpfferin matkakertomuksia että hänen sarjakuviaan. Niiden menestys oli välitön.

Saman vuoden joulukuussa Goethe näki Doctor Festuksen, joka sai hänet toteamaan: ”Se on todella aivan liian hullua, mutta tuo mies on niin täynnä taitoa ja kykyä. Hänen juttunsa ovat aivan täydellisiä, niistä näkee miten paljon taiteilija voisi saavuttaa, jos hän työskentelisi modernimman (”vähemmän yhdenkään”, on Goethen avustaja 20 vuotta myöhemmin täydentänyt) materiaalin parissa työskentelisi vähemmällä kiireellä. Jos Töpfferillä ei olisi käsissään niin merkityksentöntä käsikirjoitusta, niin hän voisi keksiä juttuja, jotka ylittäisivät kaikki odotuksemme.”

Goethe luki Töpfferin albumeita ”vain kymmenen sivun päivävauhtia, koska muutoin on vaara saada idearunsaudesta ruoansulatusvaivoja”. Kukapa meistä ei olisi hyvää sarjakuvaa lukiessaan toivonut

Le rival persé à l'heure prodigieusement saucé à chaque tour.

M. Vieux Bois, sous le nom provisoire de Jircis, s'engage à boire en faveur de l'Objet aimé

65.

Töpfferin omakuva

sen kestävän loputtomasti.

Goethe ylisti Töpfferiä mitä hedelmällisimmäksi yhdistelmien keksijäksi. Goethen kiitos ja kannustus lankesi luonteeltaan vaatimattomassa Töpfferissä hyvään maahan ja ilmeisesti kannusti häntä julkaisemaan nuo piirrosvihkosensa. Goethen avustaja pelkäsi jossain vaiheessa, että mestari pitää töistä niin paljon, että haluaa pitää joitakin originaaleja itsellään. Onneksi toisin kävi.

Goethen läheisten mukaan Töpfferin tuotanto piristi masentunutta mestaria. Amerikkalainen professori David Kuntzle on vertaillut Cryptogamea, Doctor Festus -tarinaa ja Goethen Faust II:tta ja hän on ollut näkevinään jotain tietyllä tavalla samankaltaista niissä. Faust II ilmestyi jonkin aikaa sen jälkeen, kun Goethe oli saanut luettavakseen Töpfferin teoksia.

Töpfferin sarjakuvat ovat puhelukuplia lukuunottamatta valmiita sarjakuvia. Niiden sivutaitto ja leikkaus ovat hämmästyttävän kypsiä.

Joku voisi joskus muuten joutekseen tehdä vertailuja Töpfferin montaanin ja Sergei Eisensteinin montaanin ja kompositiokäsityksen välillä. Siltä alueelta voisi löytyä jotain hämmästyttävääkin, mene ja tiedä. Kun yhdistetään Töpfferin esseiden sisältö hänen sarjakuviinsa, saadaan aikaan

paketti, jossa sarjakuvan teoria ja käytäntö, kielioppi ja sen sovellutus annetaan tulevien sukupolvien käyttöön.

Töpfferistä tulee mieleen Leonardo da Vinci, joka loi laskuvarjot, sukellusveneerit, kuularuiskut ja monet muut vempaimet teoriassa valmiiksi, jotta ne voitiin sitten keksiä toisaalla satoja vuosia myöhemmin.

Töpfferin kohdalla siihen ei mennyt kuin puoli vuosisataa.

Yhteistä Töpfferillä ja da Vincilla on myös se, että kumpikin saavutti mainetta ja kunniaa jo elinaikanaan. Töpffer jopa siinä määrin, että hänen sarjakuviaan kopioitiin ja myytiin ilman hänen lupaansa eli ne olivat niin hyviä, että ne katsottiin varastamisenkin arvoisiksi.

Töpffer näki myös sarjakuvan mahdollisuudet, jotka ovat alkaneet toteutua vasta lähes 150 vuotta hänen kuolemansa jälkeen: "Tämä kerronnan laji pystyy tarjoamaan kirjoja, näytelmiä, runoja siinä missä muutkin; jossain suhteessa jopa paremmin kuin muut..."

Tarvittiin kuitenkin ensin sarjakuvan trivialisointi ja sitten sen ylösnousemus itsemmaisun muodoksi.

Rodolphe Töpffer, ollos huoleton geneveläisellä kirkkomaalla; poikas (ja tyttäres') valveill' on. ○

Töpffer kirjoitti paljon, romaaneja, näytelmiä, esseitä taiteen teoriasta jne. Hänen elinaikanaan ilmestyi seitsemän esisarjakuvaa ja kahdeksan, 1830-luvulla varastettu puolivalmis teos löytyi ja julkaistiin vasta 1937.

Töpfferin sarjakuvatuotantoa eli "kaiverrettua kirjallisuutta":

Histoire de Monsieur Vieux Bois, 1827, painettu 1837. Tästä hahmosta tehtiin Sveitsissä 1921 myös animaatioelokuva!
L'Histoire de Monsieur Jabot, 1831, painettu virallisesti 1835
Monsieur Crépin, painettu 1837
Les Amours de Mr Vieux Bois, painettu 1837
Le Docteur Festus, 1829, painettu 1840
Monsieur Pencill, 1831, painettu 1840
L'Histoire de Monsieur Cryptogame, 1830 painettu 1845
Kaikkien teosten painolaatat ovat Töpfferin itsensä kaiverrettuja lukuunottamatta Cryptogamea, jonka kaiveroi ranskalainen pilapiirtäjä ja taiteilija Cham.
Monsieur Trictrac, 1831, painettu 1837: koskenäinen teos varastettiin tekijältä ja löydettiin vasta tällä vuosisadalla.

Töpffer on tietosanakirjoistakin tuttu

Ainakin vanhemman polven tietosanakirjojen ystävät tuntevat Rodolphe Töpfferin. Näin Otavan julkaisema Iso Tietosanakirja vuodelta 1938:

Töpffer (Toepffer) [ääntyy ransk. töpfi-r]. Rodolphe (1799-1846), sveits. kirjailija ja piirtäjä, prof. Genèvessä. Julk. romaaneit "La bibliothèque de mon oncle" (1832) ja "Le presbytère" (1832-1839), kertomuskokoelman "Nouvelles genevoises" (1841), kuvittamia matkakuvaus- ja "Voyages en zigzag" (1843), sekä pilapiirroksia. T. oli myös osaa väitöksiin elämään.

Herra Koipeliinin ihmeelliset seikkailut

Vuosi ennen Rodolphe Töpfferin kuolemaa ilmestyi painosta teos "Histoire de monsieur Cryptogame", jonka oli puulle kaivertanut ranskalainen pilapiirtäjä Cham. Tähän asti kaikki Töpfferin teokset olivat olleet litografioita eli hän oli itse tehnyt kaiken alusta loppuun. Töpffer olisi itse halunnut valmistaa teoksen julkaisukuntoon, mutta känen terveydentilansa esti sen. Siksi hän valitsi Chamin tarinansa tulkkiksi. Sarja, jonka ensimmäinen käsikirjoitus oli valmistunut jo 1830, alkoi ilmestyä jatkokertomuksena lehdessä 1845.

Cryptogame-sana tarkoittaa muuten salaa naimisiin mennyttä. Teos levisi nopeasti ympäri Eurooppaa. Kaksi vuotta sen julkaisemisen jälkeen kirja ilmestyi Ruotsissa nimellä "Herr Spindelbens märkvärdiga irrfärder och sällsamma äfventyr till lands och vatten".

Siitä kului kymmenen vuotta ja Suomen Turussa alkoi Sanomia Turusta lehti julkaista tarinaa "Herra Koipeliinin linnustus". Vuoden 1857 huhtikuun 7:n ja heinäkuun 7:n päivän välissä tarina ilmestyi 14 jaksossa. Nelisivuinen tiistaisin ilmestyvä lehti oli muuten painettu fraktuuralla, mutta Koipeliinin kirjaintyyppi oli myöhemmille sukupolville tuttu. Sarjainfo julkaisee seuraavilla sivuilla kokon tuon tarinan. Kaksi vuotta myöhemmin J.W.Lilljan kirjapainosta Turun kaupungista tulee Lukemisia kansalle -kirjasarjassa samainen Koipeliinin linnustus kirjasarjan osissa 102 ja 103. Sarjan sivumäärä on 16.

Vuonna 1862 ilmestyvät Koipeliinin linnustuksesta osat III ja IV samaisen kirjasarjan osina 160 ja 161.

"Herra Koipeliinin merkilliset matkat ja eriskummaiset kohtalot maalla ja merellä jälkeensä jäänein paperiensa mukaan kerrotut ja 146 kauniilla puupiirroksella valaistut" ilmestyy 3. lisätynä painoksena 1871. Sitten K.J. Gummerus painaa saman teoksen 1923 muuten samannimisenä, mutta loppu vain kuuluu "...hänen jälkeensä jättämiensä paperien mukaan kerrotut ja 144 kuvalla valaistut".

Seuraava painos ilmestyy 1934 ja tuorein painos 1972.

Suomentajan ottamista vapauksista riemastuttavimpia kohtia lience sisarusten (alkuperäisessä Töpfferin tekstissä kyse oli rakastavaisista, joista Cryptogame (Koipeliini) oli 37-vuotias ja Elvire (Hurja) 38 v.) sovinnontuokio juomakupposen ääressä. Ranskankielisessä versiossa sanotaan lakonisesti: "M. Cryptogame juo vastentahtoisesti teetä." Suomalainen käännös on laveampi: "Nyt oli sovinto valmis. Sisar leppyi niinkuin ei mitään olisi tapahtunut, keitti kahvia ja pian höyrysti tämä suloinen liemi molempain nenän alla; sillä ei maan päällä ole niin soveliaista sovintouhria vaimon ja miehen välillä kuin kahvikuppi. Se höyry, se haju, se maku lannistaa röykkeyden, lievitää murheen, poistaa pelvon ja vapistuksen: sepi se panee ruumiin kaikki voimat uuteen toimeen ja elämään." Eläköön kahvi ijankaikkisesti!" huusi Koipeliini rohvaistuna. ○

Parmentier, le président de la table, et Jacques d'Almanage.

Petit chez un éditeur libraire, Albert est chargé du placement de la grande édition de son "Métaphysique pittoresque, lecture et gravures, ouvrage qui recommande à l'usage de la table en usage.

25.